

використовуються кілька апробованих туристичних маршрутів, які ще офіційно не затверджені органами влади. Наприклад, тернопільськими велотуристами часто використовуються такі маршрути як Тернопіль – Петриків – Острів – Буцнів, Тернопіль – Товстолуг – Баворів, Тернопіль – Плотича – Дубівці. Серед пішохідних туристів популярний паломницький маршрут з Тернополя до с. Острів через Петриків чи смт Велика Березовиця. З культурно-пізнавальною метою діє маршрут Тернопіль – Біла – Великий Глибочок з метою відвідування музеїв та історичних пам'яток. Перспективними туристичними маршрутами (особливо для пішохідних, автомобільних чи велосипедних мандрівок) можуть бути Тернопіль – Плотича – Горішній Івачів (пізнавальний та рекреаційний туризм), Тернопіль – Курники – Дубівці (вздовж Товтровоного пасма), Тернопіль – Миролобівка – Настасів (пізнавальний та рекреаційний) [3, с. 78].

Тернопільський район завдяки вигідному географічному положенню має розвинений туристично-ресурсний потенціал, що сприяє формуванню значних потоків туристів і рекреантів. У цій місцевості розташовано також багато цікавих історико-культурних об'єктів, переважно сакральних споруд і музеїв.

Список використаних джерел:

1. Природні умови та ресурси Тернопільщини. Тернопіль: ТЗОВ «Тернограф», 2011. 512 с.
2. Рудакевич І. Р. Геопросторова організація туристично-ресурсного потенціалу приміської зони м. Тернопіль. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали ювілейної X міжнародної наукової конференції (м. Львів, 7-9 жовтня 2016 р.). Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 365-370.
3. Рудакевич І. Р. Напрями перспективного використання туристично-ресурсного потенціалу Тернопільського району. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: СМП «Тайп». №2. 2019. С. 72-78.

Яблонський Ю.

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – проф. Кузишин А.В.

ЕКСКУРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПУТІВНИКИ ЛЬВОВОМ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Екскурсійна діяльність на початку ХХ століття була важливим напрямком релаксації та відпочинку львів'ян та гостей міста. Саме історико-архітектурне багатство Львова, в поєднанні з культурною ментальністю місцевих мешканців стали запорукою інтересу до цього міста ще з кінця ХІХ ст.

В 1920-1930 рр. туристсько-краєзнавча робота в Львові вже носила комплексний характер з накопиченим прикладним матеріалом та методичною базою. Восени 1921 р. при товаристві «Просвіта» виник «Кружок любителів Львова», головою якого був Іван Крип'якевич, а учасники хотіли поширити знання про історію, старовину та культуру міста через пресу та окремі видання. З гуртком були пов'язані такі відомі українські діячі того часу, як Б. Януш, Б. Барвінський, Й. Сліпий, В. Децикевич, І. Свенцицький, І. Труш, С. Федак, О. Степанів, В. Левицький та ін.. Гурток організовував популярні публічні лекції з історії Львова, екскурсії містом та його околицями. Гурток існував до 1923 р., доки не був заборонений польською поліцією [3, с. 178].

У 1932 р. побачив світ путівник І. Крип'якевича «Історичні проходи по Львову». Сам І. Крип'якевич неодноразово виконував обов'язки екскурсовода.

З утворенням товариства «Плай» у 1924 р., одним з засновників якого був І. Крип'якевич, 24 листопада 1924 р. починає діяти й екскурсійна комісія при товаристві. На першому засіданні комісії були розглянуті плани організації прогулянок Львовом та його околицями [3, с. 180].

Товариство активно зайнялося розробкою планів туристсько-екскурсійної діяльності. Свої завдання в цьому напрямку керівництво «Плаю» визначало як «ініціювання та ведення прогулянок і пропаганда туристики, спрямування прогулянок у цікаві під краєзнавчим оглядом околиці і місцевості, ведення курсів з обсягу мандрівництва» [9, с. 67]. Члени товариства розпочали збирання матеріалів, необхідних для розробки екскурсійних маршрутів. Фізикографічні, антропо- й етнографічні описи, історико-етнографічні матеріали, комплекти карт повинні були скласти окремий відділ у заснованій товариством бібліотеці. Планувалося збирати матеріали і під час мандрівок краєм. У зимовий період, коли туристське життя завмирало, «Плай» збирався проводити лекції з теорії мандрівництва, історії Львова та Галичини, організовувати екскурсії до музеїв міста.

А. Кузишин зазначає, що про інтенсивність роботи засновників товариства свідчить хоча б той факт, що впродовж неповних двох місяців 1924 р. головний відділ краєзнавчої організації провів шість засідань, на яких було детально обговорено плани на туристський сезон 1925 р., а також дрібніші поточні справи. Ще 24 жовтня 1924 р., напередодні заснування товариства, відбулась перша екскурсія краєзнавців Львовом з метою уточнення маршруту, що пролягав околицями міста від гори князя Лева через Кайзервальд і Личаків на

Погулянку. 2 листопада 1924 р. відбулась велика прогулянка цими місцями для всіх бажаючих. Надалі, у період з 26 жовтня 1924 р. до 15 квітня 1925 р., «Плай» організував 14 екскурсій [3, с. 181].

Після підготовки повного циклу тематично взаємопов'язаних екскурсій, які охоплювали весь простір Львова, розпочалися систематичні щонедільні прогулянки. Об'єктами огляду були руїни княжого Львова, Медова Печера, Погулянка, Кайзервальд, Чортова Скеля біля м. Винники, Клепарі, Брюховичі, Замарстинів. Найчастіше обов'язки гіда-провідника виконував активний член товариства І. Крип'якевич. Як і планувалося, мандрівки стали джерелом збирання краєзнавчих матеріалів. У приміському селі Кривчицях краєзнавці обстежили місцевість, де в 1648 р. перебував табір військ Б. Хмельницького, на інших околицях Львова велися пошуки давніх городищ. Фотографії, зроблені під час екскурсій, члени «Плаю» збирали до спеціального альбому. Деякі прогулянки були описані їх учасниками в письмових звітах; здані до архіву товариства, ці описи пізніше прислужились С. Пеленському для написання невеликої брошури.

«Плай» проводив мандрівки майже виключно околицями Львова. У 1924-1925 рр. лише три прогулянки-екскурсії було здійснено містом: дві на Високий Замок і одна – Губернаторськими Валами (сучасна вул. Винниченка). Щоб не привертати надмірної уваги з боку властей, українські краєзнавці могли навмисно змінити напрям своєї екскурсійної діяльності, скеровуючи його за місто, подалі від очей поліцейських агентів і чиновників.

Вся ця активна діяльність стала приводом до публікацій путівників Львовом. Слід наголосити, що вони часто мали історико-етнічну обумовленість та відображали польську, єврейську та українську орієнтацію міста, даючи певний ідеологічний ухил в цьому світі.

Ми зупинимось на путівниках, які мали чітко виражений україноцентричний характер.

Першим з таких путівників, як зазначає М. Мовна, був «Львів. Провідник», який був опублікований 1925 р книжково-видавничою спілкою «Червона Калина» [6, с. 126]. Точаться суперечки, хто був автором цього видання, але більшість сходиться на думці, що основні розділи путівника були написані М. Голубцем та Л. Лепким. На противагу численним польським путівникам Львовом, «Львів. Провідник» орієнтований на українських читачів (місцевих мешканців та туристів), акцентуючи на всьому українському. Він розійшовся накладом у три тисячі примірників. Перший український путівник Львовом сьогодні залишається історико-мистецькою та лінгвістичною пам'яткою й бібліографічною рідкістю, своєрідним скрупульозним

пам'яткознавчим сумативом, історичним свідоцтвом невмирущого духу українського Львова.

У 1932 р. український історик Іван Крип'якевич (1886-1967) зібрав в окрему книгу «Історичні проходи по Львові», що вийшла друком у бібліотечці товариства «Просвіта», цикл своїх краєзнавчих розвідок з описом історичних прогулянок Львовом, надрукованих у 1930-1931 рр. в ілюстрованому науково-популярному часописі «Життя і Знання».

Існує припущення, що задум створення історико-краєзнавчої розвідки рідного міста у жанрі путівника, придатного для використання як фахівцями, так і туристами-аматорами, в дослідника з'явився ще під час Першої світової війни, коли він викладав у філії Української Академічної гімназії (УАГ) у Львові й вів історичний гурток для гімназистів (від березня 1917 р.). Його засідання здебільшого присвячені львівській тематиці («Про початки Львова», «Львів у середніх віках», «Українське міщанство у Львові XVI ст.», «Татарський набіг на Львів 1695 р.», «Львів 1809 р.»), а також здійснювались екскурсії містом та його архітектурними пам'ятками.

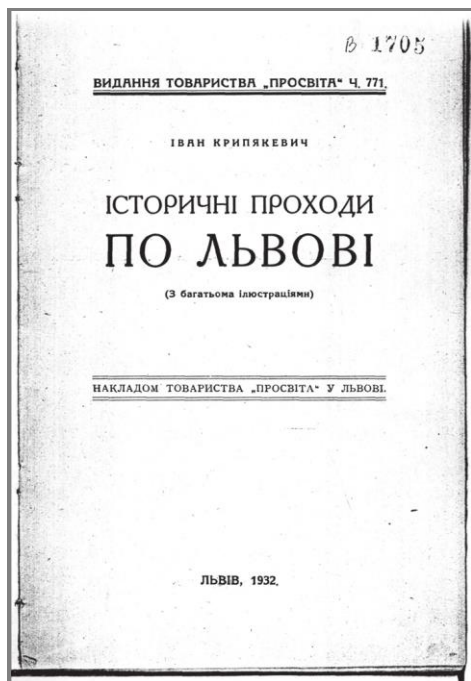

Рис. 1. Титульна сторінка першого видання «Історичні проходи по Львову» Івана Крип'якевича, 1932 р.

Як вказує М. Мовна, автор «Історичних проходів», використовуючи маршрутний принцип компонування пугівників, описав більшість пам'яток старовини, згрупував їх за дільницями міста (Княже місто, Високий Замок, Ринок, Руська вулиця, Середмістя, довкола Середмістя, Личаків, Галицьке передмістя, від Полтви до Єзуїтського парку, св. Юра, Городецька й Янівська вулиці, церкви княжого Львова, Замарстинів, Клепарів, Голоско, Брюховичі) і помістив у дванадцять структурованих розділів. Описуючи окремі дільниці міста, дослідник провів наскрізну історичну лінію, починаючи від княжих часів (заснування Львова королем Данилом, захоплення Львова Казимиром III, татарські набіги), складні історичні перипетії XVII ст. (облога міста Б. Хмельницьким 1648 р., здобуття Високого Замку загоном Максима Кривоноса), революційні події 1848 р. у місті аж до українських національно-визвольних змагань 1918-1919 рр. (Листопадовий зрив, українсько-польське військове протистояння). У викладі матеріалу переважає фактологічна об'єктивність опису подій, оперта на використанні архівних документів. Львів, на думку І. Крип'якевича, увібрав у себе культурну спадщину всіх народів, які проживали у ньому в різний час, не загубивши при цьому питомо українського характеру та зв'язків з українством в колонізованому урбаністичному просторі. Особливу увагу автор акцентував на українських старожитностях, зокрема детальніше зупинився на побуті українського міщанства, членів Ставропігії та церковного братства, описав Успенську церкву й окремі кам'яниці вулиці Руської.

На початку Незалежності, в 1991 р. книга була перевидана в львівському видавництві «Каменярь», а в 2007 р. було третє перевидання цієї книги.

У січні 1936 р. українське педагогічне товариство «Рідна Школа» у Львові профінансувало видання пугівника Львовом маршрутно-довідникового типу доктора права О. Когута (1891-1941) та Б. Котецького. Невеликий за обсягом «Ілюстрований провідник по Львові» завдяки доступній формі й добрій методиці розкриває для читача культурну палітру українського Львова, яку можна збагнути, пройшовши основними маршрутами Середмістя.

У книжці розроблено два туристичні маршрути, розраховані для кількогодинної та одно- і дводенної прогулянок містом. Коротший маршрут передбачає екскурсію Високим Замок, історичним осередком українства у місті – вулицею Руською з Волоською церквою, вежею Корнякта, товариством «Просвіта», страховим товариством «Дністер», а також іншими українськими установами

(площею «Сокола-Батька», Академічним домом, навчальними приміщеннями «Рідної Школи», підприємствами відомого українського архітектора І. Левинського, архикатедральним собором св. Юра). Довший маршрут розпочинається з площі Ринок із її найвизначнішими будівлями, провадить найцікавішими сакральними пам'ятками (Домініканський собор, Преображенська церква, Вірменська катедра, церкви св. Миколая, св. Онуфрія, св. Параскеви-П'ятниці), музеями (Ставропігійський, Природничий, Міський промисловий, Український Національний) і бібліотеками основних навчальних закладів, українськими культурно-освітніми (НТШ, Народний Дім, Вища Школа Закордонної Торгівлі) та промислово-фінансовими («Центросоюз», «Маслосоюз», концерн «Українська кооперація» І. Тиктора, «Центробанк», «Ревізійний Союз Українських Кооператив», кондитерська фірма «Фортуна Нова», кооператив «Суспільний Промисл») установами.

М. Мовна дослідила, що ще одним українським путівником Львовом міжвоєнного періоду без зазначення авторства, є рекламно-довідниковий «Український провідник по Львові» (1939). Представники видавництва «Комерція», що підготували його до друку, не дивлячись на скромні технічні та фінансові можливості, намагалися «дати адреси та інформацію про все найважливіше з українського середовища», зокрема громадські товариства, бібліотеки, книгарні, музеї, вищі та середні навчальні заклади, захоронки, лікарні, клуби, готелі, ресторани, кінотеатри, видавництва, друкарні, пресу, церкви, монастирі, політичні партії, фабрики та приватні підприємства, банки, страхові товариства, приватних лікарів, адвокатів, інженерів, транспорт, список вулиць і площ міста, а також перелік визначних пам'яток міста, які слід оглянути мандрівникові. Серед останніх – Високий Замок, собор св. Юра, Волоська та Преображенська церкви, костели домініканців та бернардинців, НТШ з музеєм, Національний музей ім. Андрея Шептицького, Міський промисловий музей, будинок «Просвіти», Народний Дім, «Народна лічниця» (український шпиталь ім. Митрополита Андрея), Великий театр, університет ім. Яна Казимира, Політехніка, площа Східних торгів. «Український провідник...», подаючи перелік українських інституцій та їх конкретне місцерозташування, репрезентує належність публічного простору Львова українцям і позиціонує його як українське місто. Газета «Новий час» відразу ж повідомила своїх читачів про вихід у світ «Українського провідника по Львові», заохочуючи до його придбання.

Таким чином, в першій половині ХХ ст. на теренах Львова було

сформовано своєрідний туристичний комплекс послуг, який включав систему фахових екскурсій та достатню кількість друкованих видань щодо минувшини міста. В нашому дослідженні ми зробили акцент на україноцентричних виданнях такого типу та екскурсійній діяльності, яку здійснювали українські активісти, але треба визнати, що поряд з ними були і інші видання, які відображали риси етносів, які мирно співіснували у Львові впродовж тривалого історичного періоду.

Список використаних джерел:

1. Голубець М., Лепкий Л. Провідник по Львові / упоряд., передм., прим. М. Мовної. Львів: Аверс, 2020. 350 с.
2. Кузишин А.В. З історії організації туристично-краєзнавчої роботи в Галичині (друга пол. XIX – поч. XX ст.). Історія Української географії. Тернопіль: Підручник і посібники, 2002. № 5. С. 42-44.
3. Кузишин А.В. Історія туризму. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2007. 196 с.
4. Мовна М. «Історичні проходи по Львові» Івана Крип'якевича: 80 літ тривання. Народознавчі Зошити (Львів). 2012. № 6. С. 1139-1145.
5. Мовна М. Львів у туристичних путівниках другої половини XIX – першої третини XX ст. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук. Львів, 2020. 20 с.
6. Мовна М. Перший український «Провідник по Львові» Миколи Голубця: мистецтвознавча спадщина та її сучасна рецепція. Мистецька культура: історія, теорія, методологія: тези доповідей III Міжнар. наук. конф. (м. Львів, 27 листоп. 2015 р.). Львів, 2015. С. 126-128.
7. Мовна М. Путівники Львовом (друга половина XIX – початок XXI століть): історико-культурологічне дослідження. Львів: Львівська національна академія мистецтв, 2014. 232 с.
8. Мовна М. Путівники Львовом, видані у міжвоєнний період (1919-1939): історіографічний аспект. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: зб. наук. праць. Львів, 2013. Вип. 5 (21). С. 141-157.
9. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні. К.: Вища школа, 2002. 195 с.